

PREOCUPĂRI ISTORICE LA STERIE STINGHE (1874-1957)

Pentru a deschide o discuție despre Sterie Stinghe trebuie lămurite câteva aspecte: cine a fost Sterie Stinghe, când, unde și în ce context a trăit, de cine a fost influențat, ce a făcut, cum a făcut și de ce este important pentru istoriografia românească.

Sterie Stinghe (1874-1957) a fost un om de cultură brașovean pasionat de trecutul românilor și al bisericii „Sf. Nicolae” din Șchei, școlit la Brașov, apoi în Seminarul Teologic de la Sibiu, doctor mai apoi al Universității din Leipzig în domeniul istoriei. Ca student la Leipzig, Sterie Stinghe s-a integrat rapid în mediul universitar german, ajutat fiind și de prezența acolo a mai multor studenți români, unii, precum Sextil Pușcariu, chiar din Brașov. Integrarea românilor a fost facilitată de Institutul de Limba Română înființat de Gustav Weigand, o somitate în domeniul limbilor romanice.

Provenea dintr-o familie destul de prestigioasă din Șcheii Brașovului, fapt dovedit de alegerea în 1882 a unor membri ai familiei sale, ca Steriu Stinghe, alături de prof. Ioan Stinghe, în Comitetul Parohial al bisericii „Sf. Nicolae”¹. Alți membri ai familiei Stinghe au fost implicați în mișcarea de emancipare națională de la 1848, când un S. Stinghe, alături de alți brașoveni, a fost desemnat să participe la Adunarea de la Blaj din 3-5 mai², și nu întâmplător un paroh din această familie, împreună cu alți doi colegi, Saftu și Prișcu, alături de Elena Voina, soția protopopului Voina, au fost deportați la Șopron din 15 august 1916 până în 17 noiembrie 1917³.

S-a născut în Brașov, la 13 ianuarie 1874, și s-a stins din viață în 1957. După încheierea școlii generale și a liceului la Brașov în 1892⁴, a absolvit Seminarul teologic ortodox din Sibiu. În 1885, Sterie Stinghe fusese ales în Comitetul Parohial al bisericii „Sf. Nicolae” din Șchei⁵.

Alături de alți viitori intelectuali ai Brașovului, ca Sextil Pușcariu, Constantin Lacea, Nicolae Sulică, și Sterie Stinghe a urmat Facultatea de Litere, Istorie și Filozofie a Universității din Leipzig, unde brașovenii erau cei mai numeroși studenți dintre români⁶. Aici l-au avut ca profesor pe Gustav

¹ Vasile Oltean, *Candid Mușlea*, manuscris (în continuare: Oltean, *Candid Mușlea*), p. 147, 189-190.

² *Ibidem*, p. 91.

³ *Ibidem*, p. 30.

⁴ *Cărturari brașoveni (sec. XV-XX). Ghid bibliografic*, Brașov, 1972, p. 210.

⁵ Oltean, *Candid Mușlea*, vol. III, p. 222.

⁶ Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2000, p. 217, 716.

Buletinul Cercurilor Științifice Studențești, 14, 2008, p. 83-97

Weigand. Stinghe l-a avut ca și conducător de seminarii, la istorie, în cadrul Facultății de Filozofie și Litere, pe Karl Lamprecht.

Din 1900 îl găsim ca profesor secundar la Liceul Andrei Șaguna din Brașov, de unde colaborează la diferite periodice românești din Transilvania. Un an mai târziu, a fost ales, alături de ruda sa, N. P. Stinghe, și de alte personalități, în Comitetul Parohial al bisericii „Sf. Nicolae” din Șchei⁷. În anii 1911-1912, Sterie Stinghe era încadrat ca profesor extraordinar definitiv la Școala Reală a Gimnaziului greco-ortodox din Brașov, unde preda la cele patru clase Religia, activând și ca secretar la societatea meseriașilor români „Lumina” și la „Reuniunea română de înmormântare”⁸.

Fiind catihet, nu a putut participa la Primul Război Mondial, continuându-și activitatea didactică prin predarea Religiei și Caligrafiei la Școala Reală și la cea Normală din Brașov⁹. Un an mai târziu, datorită războiului, Sterie Stinghe și-a întrerupt activitatea didactică și a militat, până la 1918, pentru unire. În 1924, în calitate de vicepreședinte al Consiliului Parohial, Sterie Stinghe a fost implicat în organizarea instalării protopopului Iosif Blaga¹⁰. În aceeași calitate, la 7 mai 1925, Stinghe a anunțat înființarea unui comitet de propagandă culturală, cerând ajutorul Consiliului Parohial pentru înființarea unei gazete de propagandă culturală și religioasă¹¹.

În 1937, Sterie Stinghe și soția sa, Lucia Stinghe, au înființat asociația religioasă de caritate „Mângâierea”¹². A fost membru al despărțământului Astra Brașov, iar în calitate de aceasta a susținut numeroase conferințe, care aveau drept scop ridicarea culturală a românilor brașoveni. Ca reprezentant al românilor din Șchei, a militat pentru luarea unor măsuri concrete pentru ridicarea culturală a brașovenilor, începând cu nivelul școlar și terminând cu educația adulților¹³, integrându-se ca și orientare în „localismul creator”. Într-un memoriu adresat Comitetului Parohial al bisericii „Sf. Nicolae”, Sterie Stinghe arăta căile pentru ridicarea culturală a românilor de aici: prin predici, prelegeri publice, contacte cu părinții, sprijinirea materială de către biserică a elevilor cu aptitudini intelectuale, accentuarea rolului moral-religios al educației, iar pentru adulți, înființarea unor serate de lectură, cursuri de

⁷ Oltean, *Candid Mușlea*, p. 253.

⁸ *Anuarul XLVIII al Gimnaziului Gr. Or. român din Brassó (Brașov), al Școlii Reale și al școlilor centrale primare, pe al 62-lea an școlar 1911-1912*, Brassó (Brașov), Tipografia A. Mureșianu: Branisce & Comp (în continuare: *Anuarul XLVIII*), p. 34, 40, 57, 61, 63, 59, 133.

⁹ *Anuarul LI al Gimnaziului Gr. Or. român și al Școlii Reale Gr. Or. din Brassó (Brașov), pe al 65-lea an școlar 1914-1915*, Brașov, Tipografia A. Mureșianu: Branisce & Comp, p. 3 - 4, 16.

¹⁰ *Anuarul XLVIII*, p. 154.

¹¹ *Ibidem*, p. 155.

¹² *Ibidem*, p. 162.

¹³ Sterie Stinghe, *Memoriul înaintat „Comitetului Bisericii Sf. Nicolae din Brașov-Șchei” de membrul Dr. Sterie Stinghe în chestia acțiunii de regenerare a poporului din Șchei* (în continuare: *Stinghe, Memoriul*), 10 p.

calificare¹⁴. În acest demers, Sterie Stinghe era marcat de ideea eugeniei culturale și politice.

Această personalitate a Brașovului a fost pasionată și de trecutul românilor și al bisericii „Sf. Nicolae” din Șchei. S-a implicat în toate activitățile culturale ale comunității românilor din Șchei și Brașov. Paralel, activitatea sa ca și catihet la instituțiile școlare amintite și ca membru în Comitetul Parohial al bisericii din Șchei, i-a înlesnit accesul la documentele păstrate în arhivele acestui locaș. A fost influențat de mediul academic de la Lepzig, unde i-a avut ca profesori pe Gustav Weigand și Karl Lamprecht, dar și de mediul ortodox din Șcheii Brașovului. Sterie Stinghe a publicat mai multe culegeri de documente privitoare la românii din Șchei și la biserica „Sf. Nicolae”, venind astfel în întâmpinarea nevoilor istoriografiei românești angajate în recuperarea trecutului local în vederea unei sinteze critice a istoriei românilor. A scris și lucrări originale de istorie: *Die Schkejer oder Trokare in Kronstadt* (1900, teza sa de doctorat), *Întemeierea orașului Brașov și originea românilor din Șcheii Brașovului – Junii și originea lor* (1938). În aceste lucrări lămurește originea românilor din Șchei și problema contribuției și rolului românilor la întemeierea orașului Brașov, subliniind implicit rolul izvoarelor lingvistice și etnografice ca surse istorice. Ca publicist, a cules folclor pe care l-a prelucrat în piesa dramatică *Țicuța* (1945).

Motivația demersului său istoric, publicistic și literar a fost atât un autentic patriotism, cât și respectul pentru trecutul românilor, pe care-l socotea un factor capabil să-i motiveze pe contemporani pentru ridicarea culturală socială și națională. S-a adăugat atașamentul față de valorile creștine, toate acestea determinându-i, ca și în cazul altor istorici ai Bisericii, partizanatul confesional și național al reconstituirilor istorice, caracterizate de o nu prea mare abilitate documentară¹⁵.

Culegând izvoare istorice în Brașovul natal, nu a putut rezista ispitei patriotismului local și partizanatului ortodox. Discursul său era explicabil în contextul istoric, național și social din Transilvania anexate Ungariei prin regimul dualist, și cu deosebire în condițiile eforturilor evidente de deznaționalizare a românilor, întreprinse atât prin mijloace politice, cât mai ales culturale și confesionale (legile Trefort, legea naționalităților, legile lui Appony). Sterie Stinghe a reușit însă pe această cale să motiveze și să susțină moral rezistența românească împotriva asalturilor maghiarizatoare ale autorităților.

¹⁴ *Ibidem*, p. 4-6, 9.

¹⁵ Corina Teodor, *Coridoare istoriografice. O incursiune în universul scrisului ecleziastic românesc din Transilvania anilor 1850-1920*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2003 (în continuare: Teodor, *Coridoare istoriografice*), p. 260.

Încă din prefața primului volum din *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei* (1901), Sterie Stinghie arăta că dorește să evidențieze rolul românilor brașoveni în lupta pentru păstrarea ortodoxiei după realizarea unirii cu Roma, între anii 1700-1738, perioadă calificată ca una a „siluirilor sub Atanasie până la timpul când turma drept credincioasă a românilor ortodocși din Ardeal a primit ca păstor pe Ghedeon Nichitici”. În acest sens, Sterie Stinghe a evidențiat rolul brașovenilor în apărarea bisericii ortodoxe din Făgăraș. În finalul primului volum a publicat și trei cronologii, care completau lucrarea lui Radu Tempea, *Istoria Sfintei Biserici a Șcheilor Brașovului*.

Interesul lui Sterie Stinghe pentru redarea adevărului este probat de mărturisirea din prefața celui de-al doilea volum de *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei* (1902), unde se justifică pentru lipsa unei selecții riguroase a documentelor:

„Considerând faptul regretabil, că toate actele din arhiva arhiepiscopescă din Sibii, din anii înainte de 1848, s-au nimicit, prin revoluția din acel an, nu am făcut o selecție minuțioasă a actelor publicate în acest volum, ci am dat la lumină chiar și de acelea cari nu au așa mare însemnătate”.

De aici se poate deduce că Sterie Stinghe a fost un editor de documente, în mare parte emise de autoritățile bisericești, pe care doar le-a comentat, neprelucrându-le într-o compilație sau lucrare originală de istorie.

Ca reprezentant al Bisericii, Sterie Stinghe nu uită să menționeze că a fost mânat de intenția evidențierii meritelor preoților și ierarhilor, fapt ce pune sub semnul întrebării neutralitatea poziției sale ca istoric, dar în nici un caz ca editor de izvoare. Putem exemplifica prin publicarea unor predoslovii din catastifele bisericii „Sf. Nicolae”, pe când dacă ar fi procedat în mod obiectiv ar fi trebuit să publice toate predosloviile¹⁶.

Cu toate acestea, a reușit să redea mentalitatea românilor din Șchei, care nu ezitau să le solicite preoților lor dovezi de moralitate și de atașament sincer la credința strămoșească. Demersurile credincioșilor români brașoveni pentru instalarea de ierarhi de aceeași națiune cu ei sunt corect și obiectiv numite de Sterie Stinghe „luptă național-bisericească”.

Stinghe face elogiul bisericii „Sf. Nicolae” din Șchei, pe care o numește „Biserica cea mare din Bolgarseghii Brașovului”. Istoricul încearcă să fie obiectiv, redând în culori mai puțin sumbre sau contrastante starea Bisericii Ortodoxe din Transilvania, care se afla sub stricta supraveghere a autorităților, pe când biserica „Sf. Nicolae” ajunsese într-o stare mai bună. Astfel, în volumul III al culegerii *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei* (1903), autorul este preocupat de cauzalitatea istorică, explicând starea mai bună a bisericii din

¹⁶ Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, vol. II, (1784-1810), Brașov, Tipografia Ciurcu & Comp., 1902, p. III-IV.

Șchei prin situația materială privilegiată a bisericii și a ctitorilor săi, precum și prin actele administrative concordante cu legislația statului austriac:

„Ca nici una din bisericile ortodoxe din țară, ea a ajuns – prin donațiunile primite de la ctitorii și întemeietorii ei în diferite timpuri – a-și compune în sesiile reprezentanței și în întrunirile obștii – în consonanță cu diferitele dispozițiuni guberniale – diferite instrucțiuni, cari apoi au primit aprobare și din partea organelor publice locale, ba chiar și din partea guvernului.

Astfel biserica din Șchei încă de timpuriu a ajuns la o constituție proprie, în urma căreia treburile bisericești au urmat un curs de dezvoltare mai regulat și situațiunea ei a devenit tot mai favorabilă și mai înfloritoare”.

Stinghe utilizează termenul de *constituție* pentru regulamentul bisericii din Șchei, încercând să arate importanța acestei instituții, dar și ascultarea românilor din Șchei față de biserica lor, care a fost în măsură să organizeze și prima școală românească, și să stabilească norme pentru comportamentul preoților și dascălilor în raport cu autoritățile.

Sterie Stinghe atacă, chiar dacă mai voalat, Biserica Unită, făcând aluzie la schimbarea credinței din interese egoiste materiale. Această aluzie este cel puțin părtinitoare, dacă nu tendențioasă, deoarece alta era situația economică a bisericii „Sf. Nicolae” înainte și după Unirea cu Roma și a brașovenilor, care își permiteau, în 1731, să doneze la Mănăstirea „Sf. Mormânt” din Ierusalim o mare sumă de bani¹⁷ („Tot în adaos am dat și însemnarea sumelor intrate la discul sfântului mormânt, pus în circulație în biserica din Șchei la anul 1731...”)¹⁸, în raport cu alte biserici și comunități românești din Transilvania.

După cum mărturisește în volumul IV din *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei* (1904), Stinghe și-a îndreptat atenția spre publicarea unor documente de interes local și general, privitoare la corespondența dintre reprezentanții bisericii „Sf. Nicolae” și episcopul, ulterior mitropolitul Andrei Șaguna pe de-o parte, iar pe de alta la cea a bisericii cu reprezentanții ei, care luptau pentru drepturile naționale-bisericești. Atât din acest fapt, cât și din publicarea la sfârșitul volumului a traducerii actului *Supplex Libellus Valachorum*, împreună cu rescriptul trimis Dietei Transilvaniei, reiese concepția sa istorică, el văzând prin istorie un mijloc de motivare a luptei de emancipare naționale, chiar dacă explică publicarea acestor documente și prin rațiuni lingvistice. Să nu uităm că anul apariției acestui volum este 1904, în plină ofensivă antiromânească a autorităților maghiare, care au adoptat o dură legislație școlară prin legile Trefort, legea naționalităților, ori legile lui Appony, încercând maghiarizarea învățământului confesional românesc.

¹⁷ *Ibidem*, p. IV.

¹⁸ *Idem*, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, vol. III (1812-1845), Brașov, 1903, p. III-V.

La prima vedere, majoritatea documentelor publicate de Sterie Stinghe gravitează în jurul Bisericii, iar autorul pare o personalitate strict înregimentată confesional. Însă la o lectură mai atentă, ne dăm seama de modernitatea discursului său de publicist și de istoric. Astfel, presupusa erudiție determinată de publicarea documentelor istorice, bisericești, literare, folclorice, nu putea fi justificată decât în contextul unei activități culturale bogate. Activitatea sa în cadrul Astei Brașov, ca profesor de liceu, ca epitrop, coroborată cu publicarea a trei lucrări de istorie, dintre care o teză de doctorat, cărți în care apelează atât la argumente istorice cât și filologice, ne demonstrează că Sterie Stinghe a fost un precursor al inter- și multidisciplinarității științifice.

La Sterie Stinghe există o concepție istorică bine definită, care reiese din memoriul înaintat către Comitetul Parohial al bisericii „Sf. Nicolae” pentru regenerarea națiunii române din Șchei. De asemenea, discursul din prefețele culegerilor de documente este unul istoric, iar munca de editare se bazează pe concepția istoricului, și nu doar pe reproducerea exhaustivă și haotică a documentelor. Pe de altă parte, în culegerea de izvoare referitoare la viața căpitanului Ilie Birt (1932), Sterie Stinghe este și biograf, nu numai editor de documente istorice.

În esență, Sterie Stinghe este pozitivist atunci când publică izvoare, puternic confesionalizant când tratează problema unirii religioase, erudit prin aplecarea sa spre folclor și literatură, romantic prin expresie literară, criticist când se referă la viața căpitanului Birt, interdisciplinar și multidisciplinar când operează cu izvoare istorice variate pentru a stabili situația românilor în perioada întemeierii orașului Brașov, sau pentru a lămuri problema originilor românilor din Șchei. Dincolo de clasificări, Sterie Stinghe ilustrează prin toată activitatea sa „localismul creator”.

Importanța activității omului de cultură și istoricului publicist Sterie Stinghe constă în munca sa stăruitoare și riguros științifică de culegător și de editor de izvoare istorice și etnografice. Aceste izvoare istorice și etnografice acoperă secolele XVIII-XIX fiind valabile și utile până în ziua de astăzi.

Influența Bisericii și a confesiunii sale l-au influențat puternic atât ca om cât și ca editor de izvoare istorice. Sursele sale au fost în special arhivele bisericii „Sf. Nicolae” și ale Mitropoliei din Sibiu. Prefețele volumelor de documente, ca și prefața la ediția din *Istoria Bisericii Șcheilor Brașovului (Manuscris de la Radu Tempe)* (1899) sunt puternic marcate de accente confesionale partizane. Cu toate acestea, ca un adevărat istoric, Stinghe face un evident efort să fie echidistant, publicând și *Supplex Libellus Valachorum* împreună cu rescriptele imperiale și ale Guberniului la sfârșitul unui volum de documente. Faptul că a fost marcat de binomul Biserică – națiune reiese și din limbajul cu tentă religioasă adoptat de câte ori vorbește de națiunea română, pe care o consideră sacră.

Rigoarea și dorința de obiectivitate și echidistanță ce transpare din scrierile lui Stinghe aparțin în primul rând mediului intelectual german în care si-a desăvârșit pregătirea intelectuală. Fascinația pentru originea presupus balcanică a șcheienilor vine ca o influență a cercetărilor lui Weigand. Apelul la argumente lingvistice, la documente scrise și la izvoare etnologice îl apropie pe istoricul Stinghe de lingvistul Weigand. Expresia literară din textele originale referitoare la națiunea română, uneori arhaizantă, alteori bisericească, îl apropie de marele lingvist german, la care fusese trimis de Comitetul Parohial cu manuscrisul *Istoriei Bisericii din Șchei* al lui Radu Tempea pentru a fi avizat spre publicare. În privința obiectivității sale cu privire la selecția documentelor date publicării, trebuie să ținem cont că Sterie Stinghe avea formație teologică, după cum reiese din fragmentul „Tot această corespondență”, unde arată „dragostea cea mare și interesul cel fără de margini, ce-l purta Șaguna față de biserica Sf. Nicolae din Șchei, pe care o puneă – pentru spiritul ei de jertfă – înaintea tuturor celorlalte biserici de sub păstoria sa”¹⁹. Selecția s-a făcut așadar cu intenție, fiind motivată și de patriotismul local.

În ultimul volum al culegerii *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, Sterie Stinghe se prezintă ca un culegător de documente riguros, citând o sursă de Thomas Tartler, *Cronica comunei Prejmer*, care confirmă documentația publicată de el. Dar despre subiectivitatea cronicarului său sau interpretarea critică a cronicii nu spune nimic. În compensație, recunoaște totuși că nu a publicat toate documentele referitoare la lupta pentru autonomie duse de românii din Șchei și arată importanța izvoarelor etnografice, făcând aluzie și la posibila existență a altor documente, încă nedescoperite.

În „Prefață”, pentru a evidenția meritele românilor în lupta contra Magistratului Brașovului, Sterie Stinghe utilizează expresii precum „lupta neobosită” a românilor, și epitete precum „puternicul și volnicul magistrat”, chiar și „atotputernic magistrat”. Din acestea reiese clar poziția pe care se situează istoricul față de cele două tabere. Acest fapt este mai evident în următoarele idei contradictorii susținute de Stinghe în același aliniat. Astfel, în prima parte se referă la așezarea românilor în Șchei cu aprobarea sașilor după meșterii constructori bulgari care ridicau Biserica Neagră, pentru ca apoi, ajungând preponderenți, românii să lupte contra elementului străin. Deci cei veniți ultimii în oraș îi considerau pe întemeietorii orașului străini față de oraș, sau ca element etnic? Răspunsul e limpede, este vorba de aspectul etnic. Chiar dacă se străduiește să fie obiectiv, arătând anterioritatea în Brașov a sașilor și a bulgarilor, Sterie Stinghe se poziționează și simpatizează în mod natural cu românii din Șchei, fapt obișnuit în istoriografia vremii, când istoricii români

¹⁹ Idem, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, vol. IV, p. III-IV.

luau partea conaționalilor oprimați național, social, politic și religios, făcând din istorie un instrument în vederea luptei de emancipare națională²⁰.

Interesul lui Sterie Stinghe pentru multi- și interdisciplinaritate a fost impulsivat și de Karl Lamprecht, grație preocupării istoricului german pentru filosofia istoriei.

Progresul pe tărâm istoric de la sfârșitul sec. al XIX-lea din Regatul României, cât și din Transilvania, i-a făcut pe unii istorici să se preocupe mai ales de publicarea de izvoare istorice. Astfel de preocupări au avut George Barițiu, referitoare la studierea și editarea de documente în revista *Transilvania*, Ioan Mihali, cu colecția *Diplome maramureșene*, și Sterie Stinghe, cu *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, culegeri pe baza cărora s-a dezvoltat ulterior o mișcare monografică²¹. Din punct de vedere ortodox, istoriografia de la sfârșitul secolului al XIX-lea prelungea clișee de expresie șaguniană, Sibiul reprezentând, ca reședință mitropolitană, și nucleul istoriografiei oficiale de orientare ortodoxă²². În acest context, Sterie Stinghe, ca și Ilarion Pușcariu, erau interesați de colectarea documentelor conform crezului metodologic al lui Gabriel Monod, formulat cu ocazia lansării publicației *Revue historique*²³.

Perioada cea mai prolifică din punct de vedere al activității de editor de izvoare istorice a coincis pentru Sterie Stinghe cu frământările istoriografice care au dus în 1905 la elaborarea programului lui Ioan Bogdan, care a susținut accentuarea laturii documentare și analitice a istoriografiei²⁴. Ca și mod de abordare a istoriei, Sterie Stinghe vine în prelungirea curentului pozitivist, prin cercetarea minuțioasă a izvoarelor istorice²⁵, evoluând cel puțin ca intenție spre abordarea critică a istoriei, și reușind să depășească etapa triumfului istoriografiei confesionale, pentru a trece la cea a reconcilierii. Această evoluție este explicabilă și prin faptul că s-a numărat printre puținii istorici ale căror studii superioare începute la Sibiu și continuate în străinătate au fost validate de un doctorat în istorie²⁶.

Concepția istorică a lui Sterie Stinghe este reflectată în *Memoriul înaintat „Comitetului Bisericii Sf. Nicolae din Brașov – Șchei” de membrul Dr. Sterie Stinghe în chestia acțiunii de regenerare a poporului din Șchei*. În acest demers, Sterie Stinghe, ca un adevărat reprezentant al „localismului creator”, consideră

²⁰ *Ibidem*, p. V-VI.

²¹ Alexandru Zub, *În orizontul istoriei*, Iași, Institutul European, 1994, p. 36.

²² Teodor, *Coridoare istoriografice*, p. 246.

²³ *Ibidem*, p. 244.

²⁴ Alexandru Zub, *De la istoria critică la criticism. Istoriografia română sub semnul modernității* (în continuare: Zub, *De la istoria critică la criticism*), București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 178.

²⁵ *Enciclopedia istoriografiei românești*, București, Editura Enciclopedică, 1978 (în continuare: *Enciclopedia istoriografiei*), p. 11.

²⁶ Teodor, *Coridoare istoriografice*, p. 471, 457.

istoria locală un mijloc moralizator, o sursă de modele pentru contemporani, o motivație a ridicării culturale individuale și colective. Referindu-se la seratele de lectură, autorul memoriului cere să se insiste mai ales asupra trecutului local:

„[...] scoțându-se în relief acțiunea de independență și afirmare ca element curat în aceste locuri și lupta îndârjită purtată de înaintașii noștri, pentru păstrarea credinței strămoșești; rolul ce l-au avut ei în comerț, ca mijlocitori între piețele apusului și orientului și ca neguțători în țările române și interesul viu manifestat cu ocaziunea înființării diferitelor institute culturale; participarea lor la dezvoltarea evenimentelor alături de marele arhieru Andrei Șaguna, precum și alte manifestațiuni ale vieții lor căutând a scoate din ele și învățăminte pentru prezent și viitor.

Cunoașterea amănunțită a trecutului va dezvolta în generațiile de azi și cele viitoare admirațiunea cuvenită ce o datorează vrednicilor și neobosiților lor înaintași sentimente mai curate și mai presus de toate și tendința expresă de a-i imita arătându-se astfel demni urmași ai lor”²⁷.

În acest sens, culegerile de documente ale lui Sterie Stinghe premerg activitatea susținută de Aurel A. Mureșianu împreună cu colaboratorii săi, de a edita și publica numeroase documente referitoare atât la istoria locală cât și la cea națională în revista *Țara Bârsei*. Sterie Stinghe publică pe de o parte, ca și Candid Mușlea, documente referitoare la istoria Bisericii, iar pe de altă parte documente privitoare la trecutul Brașovului, ca și Aurel A. Mureșianu. Chiar dacă în *Țara Bârsei* este doar recenzată lucrarea lui Stinghe referitoare la întemeierea orașului Brașov și originea românilor din Șchei, acesta este în același timp un precursor dar și un reprezentant al „localismului creator”, reușind în 1945, în deplină maturitate intelectuală, să publice culegerea de documente referitoare la viața căpitanului Ilie Birt.

În perioada postbelică a continuat, pentru o perioadă, orientarea interbelică a istoriografiei așa cum se manifestase în jurul lui C. C. Giurescu și al *Revistei Istoric Române* apărute în 1931, care a pus un mai mare accent pe problematica socială, economică și culturală, în descendența unor preocupări anterioare²⁸. Istoricul amintit l-a ajutat pe Sterie Stinghe, aprobând publicarea volumului dedicat căpitanului Ilie Birt²⁹, al cărui autor reușise, chiar dacă era om al Bisericii, să se ridice la nivelul exigențelor criticismului promovat de noua școală istoriografică, care recomanda mai multă rigoare, o atenție mai

²⁷ Stinghe, *Memoriul*, p. 5.

²⁸ Zub, *De la istoria critică la criticism*, p. 190.

²⁹ Sterie Stinghe, *Contribuțiuni la cunoașterea trecutului românilor din Șchiei Brașovului: Vieța căpitanului Ilie Birt cu 181 acte (între anii 1732-1789)*, București, 1945 (în continuare: *Stinghe, Contribuțiuni*), 341 p.

mare la detalii și nu în ultimul rând un exercițiu mai disciplinat al simțului critic³⁰.

Activitatea pe tărâm istoric a lui Sterie Stinghe este în acord și cu ideile lui Nicolae Iorga, care pleda pentru a se lua în seamă ansamblul unificator, fără a se neglija totuși particularitățile microzonale, reconciliind perspectiva locală cu cea mai largă de istorie a lumii³¹.

Mediul cultural ortodox din Șcheii Brașovului a permis, pe lângă adnotarea cărților religioase cu diferite informații, tipărirea în secolele XVI-XVIII a unor cărți de mare însemnătate, întocmirea unor acte oficiale și a unor manuscrise cu caracter juridic sau chiar istoric, precum *Cronica protopopului Vasilie*, considerată prima cronică din Transilvania scrisă în limba română³². *Istoria Sfintei besereci a Șcheilor Brașovului* de Radu Tempea al II-lea conține o variantă a cronicii protopopului Vasilie, sau *Spunere precum au fost lucrul la această sfântă beserecă din Șcheii Brașovului (1392-1633)*³³. Pentru prima parte a lucrării sale (1484 – sfârșitul sec. XVII), autorul Radu Tempea a folosit cronică protopopului Vasilie și diferite hrisoave din arhiva bisericii „Sf. Nicolae”, faptele fiind prezentate foarte sumar, în timp ce partea a doua (1701-1742) este mult mai dezvoltată, căci ea cuprinde fapte trăite de autor, pe care le expune pe larg, mai ales pe cele legate de lupta brașovenilor pentru apărarea ortodoxiei³⁴.

Demersul istoric al lui Sterie Stinghe de a publica *Istoria beserecii Șcheilor Brașovului* nu a fost un act izolat. În aceeași perioadă, a începutului secolului XX, a fost publicată *Cronica protopopului Vasilie* în limba germană de Friedrich Wilhelm Seraphim, mai târziu de Nicolae Sulică (sub pseudonimul N. N. Statie), apoi românește în varianta Radu Tempea, pe care a editat-o și comentat-o, după ce a pus-o în acord cu exigențele științifice ale timpului, chiar Sterie Stinghe. Demersuri asemănătoare au aparținut lui Emil E. Kretzulescu, care a publicat codex-ul care îi poartă numele (*Codex Kretzulescus*), sau lui Ion Mușlea, editor, în 1931, al *Însemnărilor popii Nicolae Grid*³⁵. Sterie Stinghe s-a alăturat acestor istorici, dar și altora, care s-au grupat în jurul revistei *Țara Bârsei*, în tentativa de realizare a unor studii utile de istorie locală, de bună calitate; toți au fost animați de iubire față de trecut și curiozitate științifică, trăsături specifice „localismului creator”, ale cărui nuclee au fost în perioada interbelică, în afara Brașovului, Timișoara, Craiova, Constanța, Brăila, Chișinău, Oradea, Sibiu³⁶.

³⁰ Zub, *De la istoria critică la criticism*, p. 191.

³¹ *Ibidem*, p. 235, 237.

³² Ioan Aurel Pop, *Contribuții la istoria culturii românești (cronicile brașovene din secolele XVII-XVIII)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2003 (în continuare: Pop, *Contribuții*), p. 18.

³³ *Ibidem*, p. 37.

³⁴ <http://biserica.org/WhosWho/DTR/T/RaduIITempea.html>.

³⁵ Pop, *Contribuții*, p. 14-15.

³⁶ Alexandru Zub, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, Editura Junimea, 1989, p. 184.

Sterie Stinghe a avut simțul istoriei, simțind criza morală de după război și văzând în istorie o sursă de modele, iar prin prezentarea acestora în fața contemporanilor, un mijloc moralizator față de grava stare de mizerie și lipsa de interes pentru cultură a mulțimii. El dezvăluie, în *Memoriul înaintat „Comitetului Bisericii Sf. Nicolae din Brașov – Șchei” ...*, o stare de lucruri jalnică, arătând adevărul din patriotism, și nu cu răutate, și căutând să îndrepte situația:

„E tristă această constatare! Ea ni se impune însă, chiar prin dragostea cea adevărată și nefățărită ce o nutrim față de neamul nostru. O acoperire a acestei stări nesănătoase ar constitui o crimă din cele mai greu punibile și cei, care caută să atenueze și să justifice vreuna din scăderile accentuate, fără a căuta de urgență sanarea lor, se fac complici de crima asasinării neamului”³⁷.

Teza de doctorat susținută de Sterie Stinghe la Leipzig sub îndrumarea marelui profesor de orientalistă și românică Gustav Weigand poartă numele, tradus în românește, *Șcheieni sau trocari în Brașov (Die Schkejer oder Trokaren in Kronstadt, Leipzig, 1900)*. În această lucrare autorul susținea că organizația junilor Brașovului are la origine o străveche organizație militară locală, specifică românilor din Principate, bazându-se pe utilizarea buzduganelor, semn de putere domnească, pe denumirile așa-numiților „gradați” (armaș mare și mic, vătaf), pe utilizarea surlei, instrument specific armatei române. Sub influența lui Weigand, Stinghe explica unele probleme istorice prin expresii ca: „a suna din tobe și din surle” sau „surlele să cânte și tunurile să detune”, susținând că surla era utilizată în armata română la nordul Dunării³⁸. Originea etnică a nou-veniților a fost, de asemenea, controversată. Sterie Stinghe, Ioan Bogdan și Petre P. Panaitescu au admis că acești șchei provin din sudul Dunării, anume din Bulgaria. Panaitescu, de exemplu, arată că, la sfârșitul secolului al XIV-lea, „câteva familii de comercianți bulgari” au venit la Brașov³⁹.

Despre motivația publicării culegerii de documente *Contribuțiuni la cunoașterea trecutului românilor din Șcheii-Brașovului: Viața căpitanului Ilie Birt. Cu 181 de acte (între anii 1732-1789)*, apărută în 1945, în timpul ocupației sovietice, Sterie Stinghe ne lămurește în dedicație⁴⁰, pomenind despre părinții săi care i-au insuflat dragostea adevărată față de vrednicul popor din Șchei și pasiunea și interesul tot mai crescut față de datinile și obiceiurile lui, care ascund nu numai urmele originii sale românești. În această lucrare, Sterie Stinghe aduce în prim plan imaginea căpitanului Ilie Birt, o personalitate brașoveană importantă care

³⁷ Stinghe, *Memoriul*, p. 3.

³⁸ Sterie Stinghe, *Întemeierea orașului Brașov și originea românilor din Șcheii Brașovului*, Brașov, Tipografia G. I. Gologan, f.a., p. 14.

³⁹ Pop, *Contribuții*, p. 48.

⁴⁰ Stinghe, *Contribuțiuni*, p. 5.

a organizat și condus o companie de voluntari români din Țara Bârsei, pe care a subordonat-o direct comandantului suprem al armatelor austriece, obținând victoria în bătălia de la Pitești din 1737 împotriva otomanilor. Ilie Birt s-a preocupat și de problemele bisericii „Sf. Nicolae” din Șchei și de școala românească de aici. Cu privire la scopul și rolul educativ al istoriei, autorul arată că trecutul bogat și manifestările lui prin fapte îndrăznețe, scoase la lumina zilei, pot servi ca îndemnuri și învățăminte tuturor generațiilor viitoare. În această dedicație, Stinghe este implicat afectiv nu numai de faptul că vorbește de părinții săi, ci și de conaționalii cărora le atribuie epitete sau expresii precum: „Dragostea adevărată față de vrednicul popor”, ori „fapte de îndrăzneală nebănuită”. O expresie semnificativă a autorului („Datinile și obiceiurile lui care ascund în ele urmele originii sale românești”) ne duce cu gândul la o oarecare neclaritate a originii poporului din Șchei, deoarece originile sunt încifrate, nu evidente. Acest lucru nu trebuie să ne mire, având în vedere numele unguresc al Șcheilor într-o serie de documente: *Bolgarseghi*, care se traduce prin *scaunul bulgăresc*. Sterie Stinghe lămurește, în teza sa de doctorat și în diferite articole, originea românească a *trocarilor*. De asemenea, autoritățile orașenești îi considerau pe locuitorii din Șchei bulgari sau de origine bulgărească.

Ca editor de izvoare istorice, în prefața volumului I din *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, Sterie Stinghe arată sursa documentelor publicate (arhiva bisericii „Sf. Nicolae”), cărora le-a adăugat trei cronologii găsite în inventarele bisericii, completând oarecum *Istoria beserecei Șcheilor Brașovului*⁴¹. Textul introductiv al ediției acestei lucrări, publicate în anul 1899, în conformitate cu exigențele științifice ale sfârșitului de secol XIX, descrie din punct de vedere bibliologic manuscrisul lui Radu Tempea, primit spre publicare de la protopopul Ioan Petric, prezentând apoi conținutul lucrării, al altor documente publicate în volum, iar în final oferă lămuriri în privința transcrierii din grafia chirilică în cea latină⁴².

După cum ne dezvăluie un articol din *Țara Bârsei*, în timpul războiului curuților, românii din Șchei se înrolaseră în detașamente călări de „rați”. Sub numele acesta erau înțeleși la vremea respectivă sârbii, adică populații de origine slavă sud-dunăreană. Această confuzie *bulgari - rați*, ne face să credem că nici autoritățile orașului nu mai erau în stare să fie consecvente cu privire la chestiunea originii șcheienilor, fie rați sau bulgari, oricum de o altă origine decât românească. Cu privire la religia șcheienilor, nu se spune nicăieri că era românească, ci bulgărească sau grecească, în funcție de apartenența sau

⁴¹ Sterie Stinghe, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, vol. I (1700-1783), Brașov, 1901, p. IV.

⁴² Idem, *Istoria Beserecei Șcheilor Brașovului (Manuscris de la Radu Tempe)*, Brașov, Tipografia Ciurcu&Co., 1899, p. III-V.

nonapartenența acestora la Compania levantină grecească. În prefața aceleiași lucrări⁴³, Stinghe arată utilizând gradul superlativ că Șcheiul, la fel ca în vechime, este cel mai românesc cartier al cetății Brașovului. Cu privire la acțiunile românilor de aici, ne asigură că aceștia au urzit cele mai temerare planuri de viitor, faptele lor având o repercusiune puternică asupra vieții celorlalți români din Țara Bârsei și chiar de mai departe.

Sub aspectul expresiei literare, frecvența adjectivelor și adverbelor la gradul superlativ relativ sugerează o mare trăire afectivă, care ar putea fi interpretată și ca o lipsă de rigoare științifică, în cazul unei lucrări care avea drept obiectiv doar redarea exactă a conținutului unor acte și altor înscrisuri, în vederea punerii lor la dispoziția altor cercetători. Exprimările afective doresc de fapt, mai degrabă, să redea adevărul istoric pe care Stinghe îl intuia în urma contactului cu documentele și trădează înclinația artistică a autorului, pasionat de dramaturgie⁴⁴.

În volumul consacrat căpitanului Ilie Birt, Stinghe ne avertizează că a publicat toate documentele existente la acea dată referitoare la personajul respectiv, neputând deci fi acuzat de părtinire sau de filtrare prin propria conștiință a documentelor publicate. De asemenea, intenția sinceră de a reda adevărul istoric este exprimată prin dorința de publicare a tuturor documentelor, în scopul împiedicării apariției de noi mituri. Că a redat cu rigoare metodologică documentele deducem nu numai din lectura documentelor, ci și din mulțumirile aduse celor doi traducători, avocatul Aurel Olteanu și profesorul Spiru Hoidas, și profesorului universitar C. C. Giurescu, director al Institutului de Istorie Națională din București, care a aprobat publicarea volumului:

„Aducem aici, cu această ocazie, toate mulțumirile noastre, întâi, tuturor acelor cari ne-au înlesnit cercetările noastre în arhivele Brașovului, apoi D-lor: avocat Aurel Olteanu și prof. Spiru Hoidas, cari mi-au ajutat, prin traducerile lor, la înțelegerea textelor mai grele: maghiare și latine, precum și D-lui prof. univ. C. C. Giurescu, Directorul Institutului de Istorie Națională din București, care, apreciind munca și osteneala mea, a aprobat publicarea acestui volum în editura acestui Institut”⁴⁵.

Supervizarea lucrării de istoric cel mai reprezentativ al noii școlii critice⁴⁶ este o garanție că Sterie Stinghe a redat istoria echidistant, după toate rigorile științei istorice de la nivelul respectiv de cunoaștere. Volumul apărut

⁴³ Stinghe, *Contribuțiuni*, p. 7.

⁴⁴ Sterie Stinghe, *Țicuța piesă teatrală în 3 acte care cuprinde: datini, obiceiuri, credințe, ocupațiuni și melodii vechi de-ale românilor din Șchieii-Brașovului*, Brașov, 1945 (în continuare: Stinghe, *Țicuța*), „Un cuvânt lămuritor”.

⁴⁵ Stinghe, *Contribuțiuni*, p. 8.

⁴⁶ *Enciclopedia istoriografiei*, p. 13.

sub egida Institutului de Istorie Națională din București este realizat în spirit modern, cu un bun aparat critic, o *Tablă a documentelor*, *Index*, *Tabla ilustrațiilor* și *fotografii*. În cadrul *Datelor biografice*, viața căpitanului Ilie Birt este redată pe baza documentelor. Documentele, purtând un nume sugestiv și rezumativ în limba română, sunt editate în limbile în care au fost scrise (germană, maghiară și latină), fără alte intervenții.

În *Țicuța*, Sterie Stinghe afirmă că unele din cântecele noastre bătrânești utilizate în piesa sa se aud tot mai rar, iar gândul său a fost să lase moștenire generațiilor viitoare câteva din cele mai frumoase și caracteristice datini și obiceiuri ale românilor din Șchei, precum și cele mai vechi cântece ale lor⁴⁷. În dedicația acestei piese, Stinghe oferă informații indirecte despre înființarea de către soția sa a societății religioase „Mângâierea”, care promova cu ocazia sărbătorilor obiceiurile românești în scopuri caritabile⁴⁸.

Sterie Stinghe a avut așadar, în calitate de om al Bisericii, dar și ca profesor la prestigiosul liceu „Andrei Șaguna” din Brașov, o interesantă activitate istorică (1929-1938) și publicistică, încă de la începutul carierei sale științifice, când s-a îngrijit de publicarea *Istoriei* lui Radu Tempea al II-lea și a obținut doctoratul cu lucrarea *Die Schkejer oder Trokaren in Kronstadt*. Consistentele sale contribuții documentare, *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei*, în cinci volume, și *Contribuțiuni la cunoașterea trecutului românilor din Șchiei-Brașovului: Vieța căpitanului Ilie Birt cu 181 acte (între anii 1732-1789)*, se referă la istoria locală a Brașovului. Întreaga sa activitate pledează pentru utilitatea „localismului creator”.

DANIEL PETRIȘ

Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia

⁴⁷ Stinghe, *Țicuța*, loc. cit.

⁴⁸ *Ibidem*, Dedicatie.

STERIE STINGHE AND HIS HISTORICAL WORKS (1874-1957)

Summary

This paper deals with the life, activity and historical interests of Sterie Stinghe (1874-1957), priest and teacher at "St. Nicholas" Church in Șchei, Brașov, then teacher at "Andrei Șaguna" Highschool, after earning his PhD at the University of Leipzig with a dissertation entitled *Schkejer oder Trokaren in Kronstadt*. Sterie Stinghe is renowned in the Romanian historiography as editor of the works *Istoria Bisericii Șchieilor Brașovului (Manuscript de la Radu Tempea)* [History of the Church of Șchei in Brașov (Manuscript from Radu Tempea)], Brașov, 1899, and *Documente privitoare la trecutul românilor din Șchei* [Documents concerning the past of the Romanians of Șchei], 5 vols, Brașov, 1901-1906. The writing style and historical conception makes this historian a member of the so-called school of "creative localism". This paper is also asking for a reconsideration of the historiographical texts of this author such as *Întemeierea orașului Brașov și originea românilor din Șcheii Brașovului* [The foundation of Brașov city and the origin of Romanians of Șchei in Brașov] and *Originea Junilor* [The origin of the Teenagers], Brașov, 1958.

Keywords: Sterie Stinghe, Radu Tempea, "St. Nicholas" Church of Șcheii Brașovului, Romanian Historiography, Documents on the History of Romanians in Șchei.